

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗ

ΠΑΣΧΑΛΙΝΟ ΔΡΩΜΕΝΟ ΕΥΕΤΗΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΗ ΒΡΥΣΗ ΔΡΑΜΑΣ

Γιορτή μεγάλη στην ωραιότερη εποχή του χρόνου το Πάσχα, πλαισιώνεται και από πολλές έθιμικες εκδηλώσεις, όρισμένες μάλιστα με μορφή δρωμένων, που της δίδουν ξεχωριστή θέση στο λαϊκό καλαντάρι.

Σημαντική δέν είναι μόνο η Κυριακή του Πάσχα. Είναι και όλη η εβδομάδα της Διακαινησίμου, με έθιμικά καθιερωμένες άσπαστες σύμφωνα και με τη διδασκαλία της 'Εκκλησίας ότι «από της άγίας αναστάσιμου Χριστού του Θεού ήμωv ήμέρας, μέχρι της Καινής Κυριακής, τήν όλην εβδομάδα οι ταις εκκλησίαις σχολάζειν δεί απραξίας τουv πιστούv, εν ταύταις και υμνοίς και ψάλλειν ψαλμοίς εφθραίνομένους εν Χριστώ και ευστάζοντας και τη τήν θείωv Γραφών αναγνώσει προσέχοντας και τών άγιων μυστηρίων κατατρέφειν τας». Όλη, δηλαδή, αυτή η εβδομάδα, «ως μία Κυριώνυμος ήμέρα λογίζεται», όπως έρμηνεύει ο Βαλσαμών, ο ύπομνηματιστής τών θείων και ιερών κανόνων¹.

Από τα έθιμα αυτής της εβδομάδας, πολλά και ποικίλα κατά τόπους, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πομπικές περιφορές εικονισμάτων γύρω από τα χωριά και το άγροτικό τους σύνορο². Οι περιφορές αυτές, με τίς κατά τόπους έθιμολογικές διαφοροποιήσεις, είναι γνωστές σε αρκετά μέρη, παρουσιάζονται όμως περισσότερο συγκροτημένες ως έθιμική ενέργεια στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας. Χαρακτηριστικό και αντιπροσωπευτικό παράδειγμα δίδουν τα έθιζόμενα στην Καλή

1. Γ. Α. Ράλλη - Μ. Πολή, Σύνταγμα θείων και ιερών κανόνων, τόμ. Β', 'Αθήνησιν 1852, σ. 461 (ΞΤ' Κανών της εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου).

2. Δ. Σ. Λουκάτος, Πασχαλινά και της "Ανοιξης. «Φιλιππότης», 'Αθήνα 1988³, σελ. 138-141 («Οί πασχαλινές έθιμικές λιτανείες»).

Είχ. 1. 'Από την περιφορά και την Ημέστη της Διακαινησίμου.
'Η πομπή πλησιάζει στα Ζωοδόχου Πηγής.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Είχ. 2. Στάση και δέηση σὲ προσκυνητάρι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου,
πάνω στὰ τείχη ἱεροῦ τοῦ Διονύσου.

Βρύση Δράμας, χωριό ιδιαίτερα γνωστό από τὰ δρώμενα ἐκεῖ τῶν Θεοφανείων³.

Στὴν Καλὴ Βρύση, τὴν Πέμπτῃ τῆς Διακαινησίμου, μετὰ τὴ θεία λειτουργία καὶ τὴν τέλεση ἀγιασμοῦ στὸ ξωκλήσι τοῦ Προφῆτῃ Ἡλία, στὶς ΝΑ παρυφές τοῦ χωριοῦ, σχηματίζεται πομπή, ὑπὸ μορφὴ λιτανείας. Παίρνουν μέρος ἀρκετοὶ Καληβρυσιώτες, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, τὸ σήμαντρο ποὺ τὸ κρατοῦν δύο ἄντρες χτυπώντας το συνέχεια, καὶ τὸν ἱερέα. Ἔτσι, ἱεροτελεστικά, γυρίζουν ὅλο τὸ γεωργικὸ ὄριο τοῦ χωριοῦ, σταματώντας κατὰ διαστήματα σὲ προκαθορισμένα σημεῖα, τὰ ὁποῖα σηματοδοτοῦνται ἀπὸ ξωκλήσια καὶ προσκυνητάρια. Ἐκεῖ ψάλλουν τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τὸ ἀπολυτίκιο τοῦ Ἀγίου καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ μὲ τὸν ἀγιασμὸ ἀπὸ τὴν πρωινὴ λειτουργία καὶ τοποθετεῖ σὲ κάποιον σημεῖο ἕνα κομμάτι «ὕψωμα», ἀντίδωρο ἀπὸ τὴ λειτουργία τῆς Μεγάλῃς Πέμπτης, τυλιγμένο προστατευτικά σ' ἕνα σβόλο ἄσπρου κεριοῦ.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸν Προφῆτῃ Ἡλία καὶ ἀκολουθώντας ἄλλοτε ἀγροτικούς δρόμους καὶ ἄλλοτε μονοπάτια ἡ διόδος μέσα ἀπὸ καταπράσινα χωράφια, περνοῦν διαδοχικὰ ἀπὸ τὴ Ζωοδόχο Πηγὴ (Εἰκ. 1), τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνο καὶ Ἑλένη, τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο⁴ —ὅπου γίνεται μικρὴ στάση καὶ ξεκούραση— καὶ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο⁵ (Εἰκ. 2)

Ἡ Γεωργία Ν. Χρυσή, «Θεοφανεῖον τὴν Καλὴ Βρύση Δράμας», ἐκδόσεις Κοινοῦ Κελῆ, Καλὴ Βρύση, Ἀθήνα 1976.

³ Ἡ Καλὴ Βρύση (παλαιὸ ὄνομα: Γκόρνωσι) βρίσκεται ἀκριβῶς τρία χιλιόμετρα δυτικὰ τῆς Δράμας, στὶς ΒΑ ὑπώρειες τοῦ Μενιοκίου ὄρους, σὲ ὕψος 270 μ. Τὴ μετονομασία του (τὸ 1928) ὀφείλει τὸ χωριὸ στὰ ἄφθονα νερά τῆς περιοχῆς (Γ. Χ. Χατζηκυριακοῦ, Καλὴ Βρύσις. Δραμινὰ Νέα, Μάιος - Ἰούν. 1971, σ. 26).

Οἱ κάτοικοι τοῦ ἀνέρχονται σὲ 832 (ἀπόγραφὴ 1991) καὶ εἶναι γηγενεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες οἰκογένειες ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὸν Πόντο, τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Πολλοὶ Καληβρυσιώτες βρίσκονται ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ μεγάλος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν στὴ Γερμανία. Στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας τὸ χωριὸ εἶχε «περὶ τὰς 120 οἰκίας τοῦ μᾶλλον πενιχροῦ χωρικοῦ τύπου, ἀπάσας εἰς χριστιανικάς οἰκογενεῖας ἀνηκούσας καὶ τῇ Ἑλληνικῇ μὲν Ὀρθοδοξίᾳ προσκειμένας, ἀλλὰ πολυτρόπως πιεζόμενας, ἵνα εἰς τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα προσχωρήσωσιν...». Βλ. Γ. Χατζηκυριακοῦ, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906), Θεσσαλονίκη 1962², σ. 126 (ΙΜΧΑ, ἀριθ. 58). Ἀς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι οἱ Καληβρυσιώτες φημίζονται γιὰ τὴν φιλοξενία καὶ τὴν εὐγένειά τους, καθὼς καὶ γιὰ τὴ χαρούμενη διάθεσή τους καὶ τὴν ἀγάπη στὸ γλέντι.

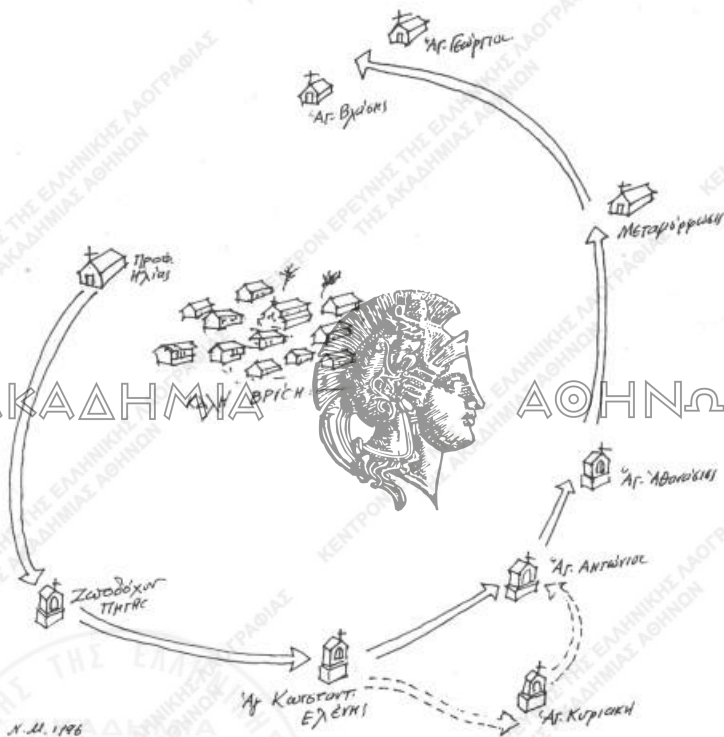
Τὸ χωριὸ πρωτοεπισκέφθηκα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1964, στὸ πλαίσιο λαογραφικῆς ἐρευνᾶς μου στὸ νομὸ Δράμας, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸ τότε Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον. Τὸ ὕλικό ποὺ συγκεντρώσασα τότε (μὲ καταγραφή, ἠχογράφηση, φωτογράφηση καὶ κινηματογράφηση) περιέχεται στὸ ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγωγῆς 2895 χειρόγραφο μου.

4. Στὴν τοποθεσία «Μεγάλῃ Τούμπα», λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ. Πρόκειται γιὰ γήλοφο μὲ πλούσιο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον, ὅπως δειχνουν τὰ κατάσπαρτα σ' ὅλη τὴν ἐκτασή του ὄστρακα.

5. Πάνω στὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ ἀφιερωμένου στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου, ὅπως ἔδειξαν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ν.Μ. 1986

Σχηματική παράσταση της πορείας που ακολουθεί ή περιφορά την Πέμπτη της Διακαινησίμου στην Καλή Βρύση (σκαρίφημα: Ν. Κ. Μουτσόπουλος).

και τη Μεταμόρφωση. Παλαιότερα, πριν από τον "Άγιο 'Αντώνιο, πήγαιναν και στο ξωκτῆρσι τῆς 'Αγίας Κυριακῆς, ἀντίπερα τοῦ ποταμοῦ 'Αγγιτη. Σήμερα όμως εἶναι ἀδύνατη ἡ προσπέλαση ἐκεῖ, γιατί ἔχει καταστραφῆ τὸ παλιὸ προχειροφτιαγμένο ξύλινο γεφύρι.

Στὴ Μεταμόρφωση γίνεται μιὰ ἀκόμη μικρὴ στάση γιὰ ξεκούραση καὶ μετὰ ἀρχίζει τὸ τελευταῖο τμήμα τῆς πορείας, τὸ πιὸ δύσκολο ἀλλὰ καὶ πιὸ γραφικόν, μέσα ἀπὸ δύσβατα ἀνηφορικὰ μονοπάτια, κάτω ἀπὸ πανύψηλες καστανιές, δίπλα σὲ ὀρμητικὰ ρυάκια καὶ πηγές, πού τὸ κελάρυσμα τοῦ νεροῦ τοὺς συνοδεύει ἀρμονικὰ τὸ τελαίδημα τῶν πουλιῶν. Προσφέρουν ἔτσι οἱ πασχαλινές λιτανεῖες καὶ τὴ γραφικότητα τοῦ ἀνοιξιᾶτικου τοπίου, χαρίζοντας τὴν ἀπολύτρωση πρὸς τὸν ἐλεύθερο χῶρο, τὰ βουνὰ καὶ τὶς καλλιεργημένες ἐκτάσεις. Τὴν ἀνηφορικὴ πορεία διαδέχεται μικρὴ κατηφορικὴ διαδρομὴ, τελευταῖο τμήμα τῆς λιτανείας.

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ πεντάωρη πεζοπορία⁶, καταλήγουν στὰ κοντινὰ μεταξὺ τοὺς ξωκτῆρσια τοῦ 'Αγίου Γεωργίου καὶ τοῦ 'Αγίου Βλασίου⁷, τοὺς προστάτες τῶν κτηνοτρόφων καὶ τῶν γεωργῶν ἀντίστοιχα, σ' ἐκεῖνο τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς. Ἐκεῖ βρίσκονται ἤδη καὶ πολλοὶ ἄλλοι χωριῖνες, πού ὑποδέχονται μὲ εὐχές ὅσους πῆραν μέρος στὴν περιφορὰ, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκοπὸς ἐκεῖνόν σχετικὸ τάμα τοὺς, νὰ ἀκολουθήσουν δηλοῦν τὴν ἀπὸ τὴν πολὺωρη τελετουργικὴ πορεία.

Ὁ ἱερέας ἐπαναλαμβάνει εὐχές καὶ δεήσεις, ἀνιᾶζει τὴν περιοχὴ καὶ τοποθετεῖ τὰ τελευταῖα ὑψώματα. Στὴ συνέχεια οἱ λαοὶ βρυσιώτες, ἰδιαιτέρα γνωστοὶ γιὰ τὴν χαρούμενη διάθεσή τους, διασκεδάζουν μὲ τὶς γκάντες καὶ τοὺς νταχαρέδες τοῦ χω-

πρόσφατες ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές (Κατερίνα Περιστέρη, 'Ανασκαφικὴ ἔρευνα στὴν Καλὴ Βρύση Δράμας. Πρακτικὰ Β' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχὴ της. Ἱστορία καὶ Πολιτισμός». Δράμα 1998, σελ. 161-163. Τὸ ἀρχαῖο αὐτὸ κτήριο θὰ ἀποτελέσει τὸν πρῶτο ὀργανωμένο ἐπισκεψίμο ἀρχαιολογικὸ χῶρο στὸ νομὸ Δράμας, μετὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν προγραμματισμένων ἐργασιῶν ἀπὸ τὴν ΙΗ' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας (βλ. ἐφημ. «Ἡχώ» Δράμας, 4 Μαρτίου 1996, σ. 4).

6. Βιωματικὴ ἐμπειρία ἀπὸ συμμετοχὴ στὴν περιφορὰ κατὰ τὰ ἔτη 1996, 1997 καὶ 1998.

7. Τὸ ξωκτῆσι αὐτὸ χτίσθηκε, κατὰ σχετικὴ διήγηση, ὕστερα ἀπὸ θαυμαστὸ σημεῖο: «Τὸ 1929, κατὰ τὸν Ὀκτώβριο, θὰ ἦταν ἐκεῖ πού πλάγιαζα στὰ κασιόκια στὸ μαντρί εἶδα στὸν ὕπνο μου ὅτι βρέθηκα ἐκεῖ πού εἶναι τώρα ὁ 'Άγιος Βλάσης. Ὁ ἥλιος ἔδειχνε καλὰ κ' ἐνιχάλιζε κ' εἶδα τὸν ἅγιο Βλάση νὰ κάθεται στὴν ἀπουλιάνη καὶ χάθ'κε ἀπὸ κεῖ καὶ πῆρα τὸ δρόμο καὶ σ' ἐκεῖνο πού στάθ'κα εἶδα ἕνα μεγάλο στανρό. Βγήκε ἀπ' ἐκεῖ καὶ ξαναχάθηκε καὶ βούλιαξε μετὰ. Μετὰ ἔκαμα μὲ μιὰ λαμαρίνα ἕνα παρεκκλησάκι. Πάσaina κάθε ἑορτὴ καὶ ἀναβα τὸ καντήλι. Μετὰ χτίσθηκε ἡ ἐκκλησία κατὰ τὸ 1958 μὲ '59. Λένε πὼς καὶ παλιὰ ὑπῆρχε ἐκκλησία, γιατί ἐκεῖ εἶχε πέτρινη κολώνα μακροῦλὴ καὶ νιφτήρα, πού 'ναι ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά» (ΚΛ[=Κέντρο Λαογραφίας] ἀρ. χφ. 2895, σελ. 147-48, συλλογὴ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδη, Καλὴ Βρύση 1964).

Είχ. 3. Εύωχία με γκιόνα και σταχρόδες.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Είχ. 4. Χορός με ζουρνάδες και νταούλι.

ριοῦ τους (Εἰκ. 3), ἀλλὰ καὶ μὲ ζουρνάδες καὶ νταούλια (Εἰκ. 4), ποὺ παίζουν γνώριμοὶ τοὺς γύφτοι ὀργανοπαῖκτες ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τῶν Σερρών. Κούνιες στὰ δέντρα διασκεδάζουν τὰ παιδιὰ⁸ (Εἰκ. 5) καὶ ἀγῶνες πάλης (Εἰκ. 6) μαζὶ μὲ ἄλλα ἀνταγωνιστικὰ παιγνίδια τέρπουν ἐνθουσιαστικὰ μικροὺς καὶ μεγάλους⁹. Χοροί, τραγούδια, φαγοπότι μὲ χαρούμενα τσουγκρίσματα πασχαλινῶν ἄβγῶν καὶ εὐχές, συνεχίζονται μέχρι τὸ σούρουπο. Τότε μεταφέρεται ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως στὸν Ἅγιο Νικόλαο, τὴν κεντρικὴ ἐκκλησία τῆς Καλῆς Βρύσης, μὲ περίτεχνο σκαλιστὸ τέμπλο¹⁰ καὶ ὑψηλόκορμα κυπαρίσσια στὸν αὐλόγυρο, ὁρατὰ ἀπὸ μεγάλη ἀπόσταση.

Σκοπὸς τῆς ἐθιμικῆς περιφορᾶς, σύμφωνα μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς τελεστὲς τοῦ δρωμένου, εἶναι ἡ πρόκληση τῆς ζωογόνου γιὰ τὴν ἐποχὴ αὕτῃ βροχῆς καὶ ἡ προστασία ἀπὸ τὸ χαλάζι¹¹, ἰδιαίτερα ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν παραγωγὴ, σὲ περίοδο ποὺ τὰ στάχυα ἀρχίζουν νὰ μεστώνουν¹². Γενικότερα, ἐπιζητεῖται ἡ ἐπίτευξη πλούσιας καρποφορίας καὶ ἡ ἐξασφάλιση καλῆς ὑγείας. Πρόκειται, ἄλλωθι, γιὰ ἓνα εὐετηρικὸ δρώμενο τῆς ἀνοιξιάτικης περιόδου, μιὰ ἐθιμικὴ τελετουργία καὶ καλοχρονιὰ στὴν εὐρύτερη διάστασή της, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ δευτέραι στίχοι, ὅσοιτοι, μαζὶ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ προγράμματα, ἐκφωνοῦνται ἐπωδικὰ στὴν ἀνάβαση τῆς περιφορᾶς:

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

8. Ἡ κούνια, ἡ αἰώρα, ποὺ σήμερα ἀποτελεῖ εἰς τὰ παιγνιδιῶν τὴν πασχαλινὴ καὶ γενικότερα τὴν ἀνοιξιάτικη περίοδο, στὴν ἀρχαιότητα ἀποτελοῦσε λατρευτικὸ στοιχεῖο, μὲ πρωταρχικὸ χαρακτηριστὴρ τὴ γονιμότητα, γι' αὐτὸ καὶ εἶχε ἐνταχθεῖ στὴν Διονυσιακὴ γιορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων (Γ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔθρ αἰώρας εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰῶνος. Ἐπετηρὶς Κέντρου Λαογραφίας 22, 1969-72, σελ. 113-134).

9. Πβ. Λουκάτος, ὁ.π., σ. 133-138 («Πασχαλιὰ καὶ λαϊκὰ ἀγωνίσματα»).

10. Γ. Κ. Χατζόπουλος, Καλὴ Βρύσις. Ἡ θρησκευτικότης τῶν κατοίκων. Δραμὰ νὰ Νέα, Ἰούλ. - Αὐγ. 1971, σελ. 28-29. Βλ. καὶ Ξανθὴ Σαββοπούλου-Κατσίκη, Μεταβυζαντινὲς ἐκκλησιᾶς στὸ νομὸ Δράμας. Πρακτικὰ Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχὴ τῆς - Ἱστορία καὶ Πολιτισμός», ὁ.π., σ. 267.

11. ΚΛ χφ. ἀριθ. 4520 (συλλογὴ Γ. Ν. Αἰκατερινίδη), σ. 25: *γιὰ χαλάζι, νὰ φυλάει ὁ Θεὸς τὸ σόνουρό μας».*

12. Τὸ χαλάζι ἀποτελεῖ γενικότερη ἀπειλὴ γιὰ τὴν παραγωγὴ τῆς περιοχῆς (πβ.: «Καταστροφὴ ἀπὸ τὸ χαλάζι στὴν Καλὴ Βρύση». Ἐφημ. «Ἡχώ» Δράμας, 30 Αὐγ. 1996, σ. 3: «5.000 στρέμματα δυναμικῶν καλλιερειῶν καταστράφηκαν ὁλοσχερῶς ἀπὸ χαλάζι, ποὺ ἔπρεπε προχθὲς τὸ ἀπόγευμα στὴν περιοχὴ τῆς Καλῆς Βρύσης...»).

Ἡ ἐκλογή, ἄλλωστε, τῆς Πέμπτης γιὰ τὴν περιφορὰ δὲν φαίνεται ἀσχετὴ μὲ τὶς δοξασίες ποὺ δημιουργεῖ ἡ παρεμυθολογικὴ σύνδεση τοῦ ὀνόματός της ἡμέρας αὐτῆς μὲ τὸ ρῆμα πέφτω (Λοῦκάτος, ὁ.π., σ. 140: «Φυλᾶνε τὴν Πέμπτη, μὲ "εἰδωλολατρικὴ ἐλέωση", θὰ λέγαμε, τῶν ἀνέμων, ἰδιαίτερα τοῦ Βορριᾶ, γιὰ νὰ "πέφτει" καὶ νὰ μὴν τοὺς χαλάει τίς σοδεῖς»).

Εικ. 5. Παραδοσιακές κινήσεις τρέπουν τὰ παιδιά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εικ. 6. Πάλη παιδιών. Στο βάθος τὸ ξωκκλήσι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Κύριε μου, Κύριε ἐλέησον,
 δῶσε μας, Θεέ μου, υγεία καὶ χρόνια,
 χρόνια πολλά.
 Φύλαγε, Θεέ μου,
 φύλαγε τὰ σύνορα.
 Στὸ βουνὸ σκοτεινὴ ἀντάρα,
 στὸν κάμπο γλυκιὰ ψιχάλα¹³.

Ἀπὸ τὴν πρώτη ἤδη προσέγγιση μὲ τὸ παραπάνω δρώμενο τῆς Καλῆς Βρύσης, προβάλλουν οἱ ἀρχαιότατες καταβολές του καὶ οἱ συμβολισμοὶ τῶν ἐπιμέρους στοιχείων του. Ὅπως γίνεται φανερό, μὲ τὴν περιφορά σχηματίζεται ἕνας κύκλος, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος κύκλος ἱεροτελεστικά δημιουργούμενος, προστατεύει, σύμφωνα μὲ δημῶδεις δοξασίες, καθεστὶ πού βρίσκεται μέσα σ' αὐτόν: ἀνθρώπους, ζῶα, παραγωγή.

Ἡ ἔννοια τοῦ κύκλου εἶναι φανερὴ καὶ στὰ λαϊκοὺς ποιήματα πού γίνονται σὲ ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου, ὅταν ἐπικρατεῖ ἐπικράτηση τῆς παραγωγῆς ἀνομβρίας:

Κατὰ διασημὰ, ὅταν ὑπάρχει ἐξορία, πτιάχνουμε λιτανεῖα. Τὴ μέρα τῆς λιτανείας τὰ ζῶα γενικά, ἀπὸ μικρὰ μέχρι μεγάλᾳ, ἔχει νὰ τελειώσει ἡ θεία λειτουργία, δὲν βγαίνουν ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ δασκῇ. Μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν Πέμπτη κάθε χρόνο, τὴν ἴδια μέρα. Ἀλλὰ οἱ ἄλλες λιτανεῖες δὲν ἔχει καθιερωμένη μέρα. Ἡ θὰ τύχει τὸ Μάιο μῆνα, ἡ θὰ τύχει τὸν Ἰούνιο μῆνα, διότι ἐδῶ καταγινόμεσθε μὲ τὴ γεωργία. Τὸ Μάιο ἂν δὲν ἔχομε βροχή, δὲν ἔχει οὔτε νὰ μπορέσουμε μὲ εὐκολία νὰ φυτέψουμε καπνὰ, οὔτε σιτάρια νὰ γίνονται, οὔτε καμιά ἐσοδεῖα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο φτιάχνουμε λιτανεῖα καὶ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ βρέξει γιὰ νὰ μπορέσει ὁ κόσμος ἐπιτέλους νὰ ἔχει καμιά ἐλπίδα ἀπὸ τὴ σοδεῖα... Πηγαίνομε στὴν ἐκκλησίᾳ ἐδῶ, στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Μετὰ βγαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ πηγαίνομε στὸν Προφήτη Ἥλι, κάνομε ὅλη αὐτὴ τὴν περιφορά, Προφήτη Ἥλι, Ἁγία Μαρίνα, Ἅγιο Νεκτάριο. Σταματᾶμε, ψάλλουν ἐκεῖ οἱ ψαλτάδες, ὁ παπάς, παρακαλοῦμε δηλαδὴ τὸ Θεὸ νὰ βρέξει. Τριγυρνᾶμε ἐδῶ, τριγυρνᾶμε στὸ χωριό. Ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο ξεκινᾶμε, πᾶμε στὸν Προφήτη Ἥλι, ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἥλι στὴν Ἁγία Μαρίνα, μετὰ ἐρχόντας μέσα στὸ χωριὸ εἶναι ὁ Ἅγιος Νεκτάριος. Εἶναι καὶ ἄλλο μοναστηράκι, ἡ Ἁγία Ξένη, καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόμαστε πάλι στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Φτιάχνουμε καὶ τώρα

λιτανείες. Πολλές φορές από το Παγγαίο φέραμε την εικόνα της Εικοσιφίνισσας, την Παναγιά»¹⁴.

Κυκλική περιφορά βρίσκομε στή νεοελληνική έθιμική πρακτική και σέ άλλες περιστάσεις, όπως είναι το ιεροτελεστικό δργωμα γύρω από έναν οικισμό, όταν τον απειλούσε λοιμός¹⁵.

Η αυτόνομη προστατευτική δύναμη του κύκλου, στην Καλή Βρύση ενισχύεται με τις διαδοχικές δεήσεις στα ξωκλήσια και στα προσκυνητάρια, τα οποία όριοθετούν καιρία σημεία. Στόν παραδοσιακό μας πολιτισμό γενικότερα, με ξωκλήσια και προσκυνητάρια ο χώρος μεταξύ των χωριών, ή ίδια ή φύση, αποκτά υπόσταση στην κοινωνική και κοινοτική συνείδηση. Προσκυνητάρια και ξωκλήσια επίσης, στις άκρες των δρόμων, σημαδεύουν και φυλάγουν τα όρια ενός οικισμού, χτισμένα συνήθως στις εισόδους του, στα τέσσερα σημεία του όριζοντα¹⁶. 'Αξιόπρόσχετο είναι ότι στην Καλή Βρύση ή εκκίνηση της περιφοράς γίνεται από τον Προφήτη 'Ηλία, ο οποίος στην νεοελληνική δοξασιολογία θεωρείται «νεφοκράτορας», έχει πάρει τη θέση του «υιέτιου» Διός¹⁷. Στοιχείο, άλλωστε, που συνδέεται και από την επίκληση για «γλυκιά ψιχάλα» στόν κάμπο. 'Ο Προφήτης 'Ηλιος επίσης, μαζί με τον δρακοντοκτόνο 'Αγιο Γεώργιο, αποτελούν ακαίμητους φρουρούς, ταίρια και άριστερά στο μικρό άνοιγμα του άρχαιου περιφοράς γύρω από το σινικό και χωριό. 'Αξιοπρόσχετο ακόμη είναι ότι τα ιερά, από τα οποία περνά ή πομπή, είναι συνολικά έννέα, αριθμός με ιδιαίτερη σημασία στη λαογραφία, ως πολλαπλασιαστικό πέντε με την ιερότητα που αυτός έχει στη χριστιανική λατρεία.

14. ΚΛ χφ. αριθ. 4520, δ.π., σ. 84-85. Λιτανεία για βροχή έγινε λίγες μέρες μετά την παραπάνω αφήγηση, στις 18 Μαΐου 1996 (αυτοψία). Για τις σχετικές εύχες βλ. Εύχολόγιον το Μέγα... Σχλιβέρου... 'Αθήναι, σελ. 399-400 (Κανών έκετήριος εις τον φιλόανθρωπον Κύριον επί άνομβρίας, ού ή άκροστοιχίς: Δίδου υετόν τή γή διψώση, Σώτερ). Βλ. και σελ. 402-403 ('Ακολουθία επί αχίμω άνομβρίας) και 403-404 (Εύχαι επί άνομβρίας).

'Εδώ μπορούμε να θυμηθούμε και το έθιμο της «περπερούνας», τον καθαρώς μαγικοοιδισιακoνικό τρόπο πρόκλησης βροχής, με τη φυτομορφική μεταμφίεση ενός παιδιού, κατά προτίμηση όρφανού κλπ. (βλ. Β. Π ο υ χ ε ρ, Λαϊκό θέατρο στην 'Ελλάδα και στα Βαλκάνια. Συγκριτική μελέτη, 'Εκδόσεις Πατάκης, 'Αθήνα 1989, σελ. 81-85. Για τη «Μαγεία της βροχής» βλ. Π. Λε κ α τ σ ά ς. 'Η καταγωγή των θεσμών, των έθιμων και των δοξασιών. 'Αθήνα 1951, σελ. 205-214. Για τις έθιμικές περιφορές εικονισμάτων βλ. και G. N i k o l a k a k i s, La litanie dans le Lassithi Crete. Etudes et documents Balkaniques et Meditteraneens, 16. Paris, 1992, σελ. 42-48).

15. Γ. Ν. Α ι κ α τ ε ρ ι ν ι δ η ς, Νεοελληνικές αίματηρές θυσίες. 'Αθήνα 1979, σελ. 156-158.

16. Πρβ. 'Α λ κ η Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ - Ν έ σ τ ο ρ ο ς, Λαογραφικά Μελετήματα. «'Ολόκος», 'Αθήνα/Θεσσαλονίκη 1975, σ. 15-40 («Σημάδια του τόπου ή ή λογική του ελληνικού τοπίου»).

17. Ν. Γ. Π ο λ ι τ η ς, 'Ο άγιος 'Ηλιος. Λαογραφικά Σύμμεκτα Α' (1920), σελ. 89-92.

Ἡ προστασία, πού παρέχουν τὰ ἱερά, ἐνισχύεται μὲ τὸ «ὑψωμα», τελετουργία πού ἀποτελεῖ τοπικὴ παραλλαγή γνωστοῦ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη ἐθίμου, π.χ. στὴν πλησιόχωρη περιοχὴ τῶν Σερρών¹⁸.

Ξεχωριστὸ στοιχεῖο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Καλὴ Βρύση, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς λατρευτικὸς ἀπὸ πολὺ παλαιὰ καὶ ὁ χώρος, ὅπου πρόσφατα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀπεκάλυψε ναὸ ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπόμενη καταγραφὴ/μαρτυρία τοῦ 1964: «*Στὴ Μικρὴ Τούμπα εἶναι τὸ παλάτι τοῦ Βάκχου. Ὅταν κάνομε τὴ λιτανεία μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν Πέμπτη μέρα, γιὰ νὰ βρέξει, ὅταν περνᾶμε ἀπὸ κεῖ, ὁ παπὰς διαβάζει ἐνα-δυνὸ τροπάρια καὶ οἱ γυναῖκες τραγουδᾶνε νὰ δώσει ὁ Θεὸς μιὰ γλυκιὰ βροχὴ καὶ ἀφήνουν ὕψωμα, ἀντίδωρο, καὶ ἀνάβομε καὶ κερί ἐκεῖ. Λένε πὼς ἐκεῖ ἦταν Ἅγιος, ἐκκλησία, μὰ ἔγινε ἀνασκαφὴ τὸ 1922 καὶ τότε εἶπαν πὼς εἶναι παλάτι τοῦ Βάκχου. Ὅμως ἐμεῖς πηγαίνομε*»¹⁹. Μιὰ ἀκόμα περίπτωσις, πού ἀπονέμεται χριστιανικὴ λατρεία σὲ χώρὸ ἀρχαίου ἱεροῦ²⁰.

Τὸ συγκεκριμένο θρησκευτικὸ δρώμενο τῆς Καλῆς Βρύσης περιγράφεται καὶ στιχουργικὰ μὲ μορφή τοπικοῦ τραγουδοῦ, ἀπὸ τὴν Καθηβρυσιώτῃ ἱερέα Μιχαὴλ Γιώτῃ. Στὸ στιχοῦργημα δίδεται καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ ἐθίμου:

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἀπὸ τὸν Ἅγιο
καὶ ἀπὸ ἐκκλησίαν σὲ ἐκκλησίαν,
μὲ σήμαντρο καὶ ἀνάστασις
γυρίσαμε τὰ σύνορα.

ΑΘΗΝΩΝ

Πέμπτη εἰν' ἀπὸ τοῦ Πάσχα,
Πέμπτη καὶ ἀναστάσιμη,
εἶναι τοῦ τόπου μας γιορτή.

Ἐκάναμε εὐχή,
γιὰ νὰ καρποφορήσ' ἡ γῆ,
γιὰ νὰ βλαστήσουν τὰ σπαρτά
καὶ νὰ ἔχουμε καλὴ σοδειά.

18. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Ἑκρινὰ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας ἀπὸ τὴν περιοχὴ Σερρών. Πρακτικὰ Α' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 11-20.

19. ΚΑ χφ. ἀριθ. 2895, β.π., σ. 142. Πβ. παραπάνω, σημ. 4 καὶ 5.

20. Ἀπὸ τὰ πρὶο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἶναι ὁ Παρθενώνας καὶ τὸ μεγάλο ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Μεγάλης Μητέρας, στὴν Ἑφesus, τὰ ὁποῖα ἔγιναν τόποι λατρείας τῆς Παναγίας (Κυριακίδου, β.π., σ. 18).

" ΤΟ ΤΟΠΟΣ ΜΑΣ ΓΙΟΡΤΗ "

ήχος $\frac{4}{4}$ πὰ $\frac{4}{4}$ ρυθμός ΔΙΕΝΜΟΣ

πὰ πό τον διή λια α α κια πο-κ κλη για σε
 εκ κλη για με θη η μα αντρο κια
 να στα ση γυ ρι θα με τα ευ νο ρα
ΕΠΩΔΟΣ
 Πέμ-πτη ειν α πό του Πά-χα-πτη κια
 να στα-γι μη οί ε-ναι του το ειναι του το που μα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
γιο ορ τη

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΤΟΠΟΣ ΜΑΣ ΓΙΟΡΤΗ.

Allegro.

α- πό τον δι- λια κια- πο-κ-λη-για σε-κ-λη-
 -για -για με θη- μαν-τρο κια- να- στα- ση γυ-
 -ρι-θα- με τα ευ- νο- ρα
ΕΠΩΔΟΣ.
 Πέμ-πτη ειν α- πό του Πά-χα-πτη κια- να-στα-ε-
 μη ει-ναι του τό- ει-ναι του τό-που μας γιορ-τή.

*Βαδίσαμε τρανά,
λαγκάδια, κάμπους και βουνά,
στόν 'Αι-Βλάση φθάσαμε
κι όλοι μαζί γιορτάσαμε²¹.*

“Ας σημειωθεί, επιλογικά, ότι το χωριό «κυκλώνεται» ειδικά για το χαλάζι και με το άγιο φώς της 'Αναστάσεως. Σύμφωνα με παλαιότερη (1964) μαρτυρία:

«Μόλις πεϊ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη ὁ παπᾶς, τέσσερα ἄτομα παίρνουν ἀπὸ ἓνα φα-
νάρι μὲ ἅγιο φῶς καὶ καυσόξυλα. Δυὸ πᾶνε πρὸς τὸ Ἀνθοχώρι καὶ δυὸ πρὸς τὴ μεριά
τῆς Χαριτωμένης. Ἀνάβουν φωτιά, πᾶνε παρακάτω σὲ ἄλλο μέρος, καὶ συναντοῦνται
στόν Ἀγγίτη ποταμό. Γίνεται γιὰ νὰ μὴ μᾶς πιάνει χαλάζι. Μᾶς φυλάει ἡ φωτιά τῆς
'Αναστάσεως»²².

Σήμερα (1996): «Παίρνομε λαμπάδες καὶ κυκλώνομε τὸ σύνορό μας... Θέλει
δυὸ μὲ δύομιση ὥρες...»²³.

Εἶναι φανερὴ στὴν παραπάνω συνήθεια ἡ ἐξοχάρχεια καὶ πάγκοινη πίστη στὴν
προσευτικὴ καὶ καθαρτήρια δύναμη τῆς πεπεταμένης πυρᾶς, ἡ ὁποία ἐπιδρᾷ εὐερ-
γετικὰ στὴν εὐρύτερη ἔκταση πὺλ γίνεται φανερή. Ἡ δύναμη τῆς πυρᾶς στὴ συγκε-
κρίστη περίπτωση ἀναγύεται ἀπὸ τὴν ἀσκήσει μὲ τὴν ἀνανάτωση φῶς, ποὺ αὐτὸ
καθαυτὸ εἶναι πηγὴ χαρᾶς καὶ ζωτικότητος²⁴.

21. Βλ. Μ. Γιώτη, *Ιερέως, Μακεδονικά-δημοτικά τραγούδια τοῦ χωριοῦ Καλῆς Βρύ-
σης Δράμας, ὡς καὶ χριστιανικά ὁρθόδοξα ἄσματα. Νέα Σμύρνη, 1995. — Μουσικὴ ἐπιμέλεια Β.
Παπαεμμανουήλ, ἱερέως, Καβάλα 1995 (φωτοτυπικὴ ἔκδοση).*

22. Κλ. χφ. ἀριθ. 2895, δ.π., σελ. 142-143.

23. Κλ. χφ. ἀριθ. 4520, δ.π., σελ. 132. Ἀποτρεπτικὸ τοῦ χαλαζιοῦ ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ
ἀβγὸ τῆς Μεγάλης Πέμπτης (χφ. ἀριθ. 4520, δ.π.).

24. «Ἐνα νῆμα στερεὸ καὶ μισοκυρμμένο ἐνώνει διὰ τὰ πυρολατρικὰ ἔθιμα ἀπὸ σήμερα ἕως
σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀνυπολόγιστα μακρυνὴ καὶ πὺλ πέρα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ Ἀρχαιότητα... ὅτι ἀπὸ τὴ
μεγάλῃ καὶ φροντισμένη ἱερῇ πυρᾷ... θὰ πάρουμε δύναμη καὶ υἰεὶα καὶ ὁ τόπος μας τὴν εὐτυχία του»
(Κ. Α. Ρωμαιοῦ, *Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. Ἀρχεῖον Ὀρακικοῦ Ὑψαυροῦ 11, 1944-45,*
σελ. 77-78). Γιὰ τὶς ἐθιμικὲς πυρὲς γενικότερα βλ. στὸν οἰκτεῖο Ἀτλαντὰ («Περιοδικαὶ πυραὶ»), ὁ
ὁποῖος ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Κέντρο Λαογραφίας τὸ 1975 (ἐπιμέλεια: Στ. Δ. Ἡμελλος - Γρ. Δημητρώ-
πουλος).

25. Γιὰ ἐθιμικὲς πυρὲς γενικότερα στὸν εὐρύτερο δραμινὸ ὠρὸ βλ. Γ. Ν. Αἰκατε-
ρινίδης, *Γιορτὲς καὶ Δρώμενα στὸ νομὸ Δράμας. Δράμα 1997, σελ. 106-109 (ἔκδοση
Τ.Ε.Δ.Κ.).*

SUMMARY

An Easter Tradition at the Village Kalé Vryse of Drama

by George Aikaterinidis, Ph. D.

In Kalé Vryse of Macedonia, a traditional village in the area of Drama, in Northern Hellas, it is a habit each year on Thursday of the week after Easter (Diakainissemos), to carry the Icon of Resurrection in a procession around the village's outskirts, according to a specific traditional and religious ritual.

During this ritual the procession successively stops at nine country chapels and praying stands, where the priest chants and blesses the area with prayers for good health and prosperous harvest. One of these praying stands is built on top of the an (ancient) wall of Dionysos' shrine.

The procession lasts for almost four hours, making its final stop at the rural chapels of St. George and St. Vlassios, protector saints of livestock owners and farmers, respectively. This is where the entire village takes part in a joyful celebration of song and dance until the late hours of the night.

The purpose of this ritual is to create an imaginary circle around the village, the ritualistic powers of which are believed to bear protection against all evil for people, animals and produce.

This protection is especially asked for against hail, an extremely dangerous weather condition at this time of year, threatening the positive outcome of harvest. For that same purpose of protection against hail, people usually light fires on hilltops surrounding their village, as a Resurrection's Eve custom.